

SOVYET POSTMODERNİZMİNİN KARŞILAŞTIRMALI TİPOLOJİSİ ÜZERİNE NOTLAR (RUS, AZERBAYCAN VE TÜRK POSTMODERNİZMİNDEN)

Tamilla ALİYEVA*

Öz

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Sovyet coğrafyasında gerçekleşen edebî üretimler farklı bir yöne kayar. İşlenen temalar ve konuların baskılandığı dönemin son bulmasının ardından daha özgür ve geniş bir sahada kendisine yer bulan edebiyat, Batı kaynaklı birçok akımı ve yönelimi tanır, bunlarla iletişime geçer. Sovyet sonrası edebiyatta gelişen akımlar içerisinde postmodernizm öne çıkmaktadır. Özgünlüğünü koruyarak adapte olduğu postmodernizmin imkânlarını kullanan Sovyet sonrası edebiyat geniş bir coğrafyada ve geniş tematik imkânlarla kendisini bulur. Bütüncül anlamda, Sovyet sonrası dönemde görülen postmodernizm etkisi, Sovyet edebiyatından işleyiş ve üslup bağlamında Sovyet edebiyat geleneğinden ayrılır ve yeniliğin başlatıcısı olarak kabul görür.

Sovyet postmodernizmini kaynakları ve göstergeleriyle incelediğimiz bu çalışmada, Sovyetler dönemi sonrası edebiyatın özgün akımlarından biri olan postmodernizmin tarihsel tipolojisi, inceleme metodolojisi ve bilimsel verilerle araştırılmıştır. Bu eğilim, Sovyet ve Sovyet sonrası toplumdaki edebî ve toplumsal süreçlerle ilgilidir. Post-Sovyet ya da Sovyet sonrası edebiyat tecrübesinin, Azerbaycan ve Rus edebiyatındaki postmodernizm örneğiyle Batı edebiyatından ayıran başlıca göstergelerden birisi; Sovyet totaliter düşüncesinin, sosyal kurallara ve zihinsel üretimler konusundaki özgürlüklere karşı olmasıdır. Türk edebiyatınının, postmo-

Geliş Tarihi: 08.02.2018

Kabul Tarihi: 04.03.2019

Makalenin Künyesi:

Aliyeva, T. (2019). "Sovyet Postmodernizminin Karşılaştırmalı Tipolojisi Üzerine Notlar (Rus, Azerbaycan ve Türk Postmodernizminden)". *Türk Dünyası*, 47, 23-34.

DOI Numarası/DOI Number: 10.24155/tdk.2019.96

* Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi Ardahan İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, tamillaaliyeva@ardahan.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-5420-3714

dernizmin ulusal bir varyantı olarak ortaya çıkışı hakkında da görüşler öne sürülebilmektedir. Türk postmodernizmi, bu edebî akımın Doğu ve Batı modelleri arasındaki orta pozisyonunu ve sentez hâlini temsil eder. Çalışmamızda, Azerbaycan, Rus ve Türk Edebiyatı'ndaki postmodern öğeler için karşılaştırmalı araştırma amaçlanmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Postmodernizm, modernizm, Azerbaycan edebiyatı, Rus edebiyatı, Sovyet sonrası edebiyat, Türk postmodernizmi*

Remarks on the Comparative Typology of the Soviet Postmodernism (From the Russian, Azerbaijani and Turkish Postmodernism)

Abstract

The literary productions yielded after the collapse of the Soviet Union headed towards different directions in the former-Soviet geography. After the end of a period in which the literary themes and subjects were repressed, literature which has found a much more unrestricted and vast scope recognizes many West-originated movements and trends, and gets in contact with them. Postmodernism has become prominent among the movements developed during the post-Soviet literature. The post-Soviet literature, which makes use of the facilities of the newly-adapted postmodernism by protecting its authenticity, finds itself in a vast geography and in great thematic capacities. From the holistic sense, the impact of the postmodernism observed after the Soviet period differs from the Soviet tradition and literature within the context of literary style and it becomes to be accepted as an initiator of innovation.

In this study, wherein the Soviet postmodernism is analysed through its sources and indicators, the historical typology, research methodology and scientific data of the postmodernism, which is one of the genuine movements of the literature of the post-Soviet period, are analyzed. This tendency is related to the literary and social processes within the society during the Soviet and post-Soviet era. One of the primary indicators that separates the post-Soviet literary experience of the Azerbaijani and Russian postmodernism from Western examples is that Soviet totalitarian thought was against the freedoms regarding the social rules and intellectual products. It can also be proposed that Turkish literature has developed as a national variant of postmodernism. Turkish postmodernism represents an in-between position and a synthesis of the east and west models of this literary movement. This study aims to comparatively analyze the postmodern elements of Azerbaijani, Russian and Turkish literatures.

Keywords: *Postmodernizm, modernizm, Azerbaycani literature, Russian literature, post-Soviet literature, Turkish literature.*

Post-Sovyet ya da Sovyet sonrası edebî tartışmalarının en önemli konularından birisi de şüphesiz postmodernizmdir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, bu eğilimin klasik gelenek ve Sovyet edebiyat deneyiminden keskin bir şekilde farklı olmasıdır. Özellikle bağımsızlığın ilk yıllarında yeni bir yöntem araştırması sonuç vermedi. Çalışmaların nihayetinde görüldü ki tek bir sonuç yoktu ve bir noktada edebî deneyim, tek bir metodoloji aslında Sovyet totaliter düşüncelerinin bir nosyonu idi. Özgür düşüncede tek bir metodoloji olmaz, olmaması gereklidir. Araştırmacılar önce bu gerçeği, sanatsal deneyimin kendisi kanıtladı. Rus edebiyatında klasik gerçekçilik geleneğinden başlayarak “sert nesir”, “kitlesele edebiyat”, “kadın edebiyatı”, metarealizm, kavramsalılık konseptualizm, minimalizm, kaçışçılık/eskapizm, savaş sonrası post-avanqard, manyetizma manyeristler, post-entellektüspostintellektualizm ve nihayet postmodernizm gibi pek çok edebî akımlar ortaya çıktı. Azerbaycan’ın edebî sürecinde, avangard, modern, büyülu gerçekçilik, minimalizm, sosyal-psikolojik nesir ve postmodernizm gibi eğilimler ilan edildi.

Genel olarak, Sovyet sonrası dönemde görülen postmodernizm, Sovyet edebiyat geleneğinden yöntem- üslup çeşitliliği bakımından, Sovyet edebiyat geleneğinden ayrılmaya ve yeniliğin esas sembolü olarak kabul edilmeye başlanır.

Son zamanlardaki edebî araştırmalarda ve edebî eleştiride, postmodernizm kavramının özünün tamamen çözülmüş olduğunu söyleyemiyoruz. Bazen, hatta Mirza Celil ve Sabir’in dahi eserlerinde postmodernizmi aradıklarının tanığı oluyoruz. Genel olarak, mevcut hususlara bakılırsa, postmodernizmin esas olarak aşağıdaki anlamlarla karşılandığı görülebilir.

Birincisi, kültürün farklı türlerinin sentezi olan mevcut modern durumu; ikincisi, farklı dönemlerde izlenen yaratıcı yöntem, diğer edebî eğilimlerde (cerayanlarda) de bulunan sanatsal özellik vb. Araştırmacılar kavramsal yaklaşımların farklılığına bakmayarak, araştırmacılar, postmodernizmin geleneksel kalıtsal, çarpıtılmış değerler sistemi, taklit (Aristo’dan gelen mimesis/ayna kavramı) ve değerlendirmeden uzak olduğunu söylerler. Kendisini değiştiren, kendini ifade eden, dünyayı bir oyun hâline getiren, gerçek dünyayı sanal bir çevre ile değiştiren, Sovyet sonrası halk edebiyatındaki postmodernizmin özelliği Sovyet ideolojisinin ve totaliter düşüncenin radikal algısıdır.

Aslında, postmodern Sovyet ideolojisine erişim unsurları XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren A. Bitov’un (*Pushkinsky Dom*), Ven. Yerofoyev’in (*Moskova Petuşki*), S. Sokolov’un *Shkola Dlya Durakov* (Deliler İçin Okul), Y. Aleşkovski’nin (*Kenguru*) eserlerinde görülmektedir. Postmodernizm, sosyal sistemin tedavülden kalkmasıyla birlikte, sosyalist

gerçekçilik kriterlerinden keskin bir şekilde farklı olan birçok eski Sovyet ulusunun edebiyatındaki klasik edebî gelenekten keskin bir şekilde ayrılmış geniş bir edebî harekete dönüşmüştür. Bu nedenle Sovyet sonrası edebî ortamda Sovyet sosyal çevresi, tarihsel durum, kültürel gelenek ve diğer faktörlerin etkisiyle oluşan postmodernist hareketin Batı postmodernizminden daha tipolojik bir özelliği vardır. Bu özellikler, Sovyet sonrası uluslarda postmodernizmin ortak bir tarihsel-tipolojik kalitesi olarak düşünülebilir. Öte yandan, eski Sovyet halkının edebî süreçte, ulusal-kültürel kimlikten ve bölgesel süreçlerden türetilen bireysel nitelikler ortaya çıkar. Yani post-Sovyet postmodernizm, aynı sosyopolitik ortamdan ortak sanatsal niteliklere sahip, aynı zamanda ulusal-genetik özelliklere sahip bir edebî kültürel fenomen olarak bulunur. Bu özellik, post-Sovyet uluslarının edebiyatında, esasen evrensel olarak edebî bir fenomen gibi seçilen postmodernizmin öznesinin belirleyicisidir; bu, uzun yıllar sosyalist alanda var olmuştur. Bu nedenle, Sovyet sonrası dünyada postmodernizmin tarihî kaynakları ile Azerbaycan edebiyatı da dahil olmak üzere karşılaştırmalı bir çalışma, bu edebî olayın tipoloji ve poetikasını bu aşamada tanımlayan temel araştırma metodolojisi olarak düşünülebilir.

Post-Sovyet edebiyat tecrübesi, Azerbaycan'da daha önce de belirttiğimiz gibi her şeyden önce Sovyet totaliter düşüncenin, sosyal kuralların ve zihinsel kalıplaştırmalara karşı olmasıydı. Sovyet dönemi modernist yazınsal eğilimler ve postmodernizm, geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaten var olan sosyalist gerçekliğin, görünüm ve düşüncenin ortadan kalkması, edebî estetik düşüncenin toplumun maddi ve manevi çöküşüne sanat aracılığıyla tepki vermesiydi.

Ancak bu süreç yalancı ideallerin reddedilmesi, putların 1950'lerin sonlarından günümüze kadar -bir şekilde- yok edilmesi "kalıplama" döneminde başladı. Bu dönemden itibaren geleneksel yazarlar ve özellikle Bahtiyar Vahabzade, Ali Karim, Memmed Araz, İlyas Efendiyev, İsmayil Şikli, İsa Hüseyinov, Anar, Elçin, Yusif Samadoğlu, İsi Melikzade, İsa İsmayilzade, Ramiz Rovshan, Mövlud Süleymanlı, Vagif Bayatlı Önar vd. Sovyet estetik kriterlerine aykırı kriterler keşfetti; edebî süreç, ulusal kaynaklardan aktive edilmiş insan değerlerini yeni bir stil ve içerik kalitesi olarak ortaya çıkardı. Edebiyatta psikolojik, analitik ve mito-poetik üslup geliştirilip, insanın iç karmaşıklığı, bilinç dışı ifade edilir. Aynı zamanda folklor, epik metinlere ve tarihsel geçmişe ilgi derinleşir. 1960'lı yıllarda, özellikle kapsam kazanan bu eğilim, ilk önce sosyalist gerçekçiliğin dogmatik kriterlerine, tek taraflı insan anlayışına ve yaratıcılığın ideolojik yorumuna aykırı durumdadır. Sovyet devletinin çöküşünün arifesinde iki yüzyılın kavşağında, edebiyatta ulusal idealler, ulusal özgürlük fikirleri be-

lirgin olur, öne çıkar; tarihi geçmişe karşı tutum temelden değişir. Sovyet ideolojisinin geçmiş felsefi-psikolojik tavrının, örneğin Yusuf Samedoğlu'nun *Kıyamet Günü*'nde canlı bellek, insanoğlunun içsel algılaması öznel algılama zamanı ile değiştirilir.

Ancak, edebiyatımızda postmodernizmin kaynakları sadece bunlarla, Sovyet Dönemi'nin gerçekliği ve edebiyatı ile sınırlanmaz, Sovyet Dönemi'nin sosyopolitik faktörleri ve edebî arka planıyla birlikte, Azerbaycan postmodernizminin önemli edebî ve kültürel kaynakları arasında, ulusal epos, özellikle klasik sufi felsefesini ve şiirini epik *Kitab-ı Dede Gorgud* ve *Koroğlu* destanını, yirminci yüzyılın başlarındaki hiciv gerçekçiliği, Mirza Celil ve Sabir'in de yaratıcılığını kapsar. Kemal Abdulla'nın *Eksik El Yazması* adlı romanında *Kitab-ı Dede Gorgud*, *Büyücüler Deresi*'nde sufi geleneği, Doğu gizemciliği, tasavvuf geleneği, Ilgar Fehmi'nin *Çamlıbel Tilkisi*'nde "Koroğlu", Azad Yaşar'ın "Mediat-Parodic" şiirinde, halk şiiri, F. Uğurlu, Ş. Ağayar, M. Kohnhagala, E. Hüseynbeyli, H. Herischi eserlerinde son yüzyılın başlarında ve ortalarında farklı edebî eğilimler, Avrupa modernizmi ve postmodernizm, ulusal postmodernizmin edebî kaynakları arasındadırlar.

Fakat genel olarak, postmodernizmde olduğu gibi Azerbaycan postmodernizminde de edebî miras kavramı kendi kaynaklarından beslenir ve aslında geleneksel miras ve kaynaklar anlamında değil, metinlerarasılık ve postmodern ironidir. Genel olarak postmodernizm, o cümleden Azerbaycan postmodernist edebiyatının bazı noktalarda beşerî ve ulusal kültürün kaynaklarıyla vücuda gelen; daha doğrusu, geleneklere dönük ve gerçeküstü tavrı, özellikle Sovyet'ten kalma ideolojinin yorumunu reddeder. Bu nedenle postmodern kinaye ve şüphe bu dönemde sadece Sovyet tarihi ve modernlik olaylarında değil aynı zamanda geleneksel algı stereotiplerine algılamalarına da yansır. Bu özellik, K. Abdulla'nın *Eksik El Yazması*, Ilgar Fehmi'nin *Çamlıbel Tilkisi*, H. Herischi, S. Ağayar'ın yaratıcılığı için de karakteristik özellikler olarak görünür.

Tipolojik kaynağın ve edebî felsefi kaynakların coğrafi ve ruhsal perspektifi, Rus postmodernizminin zengin şiirsel tipolojisini belirleyen faktörlerden biridir. Rus postmodernizminin felsefi ve edebî kaynakları; Rus Ortodoks ve Eski Rus Edebiyatı, Ulusal Folklor, Klasik Rus Edebiyatı, J. Derida, Ortega Y. Gasset felsefesi, V. Khlebnikov, A. Beliy, M. Bakhtin, F. Fellini, U. Eco eserlerinde öncelenen felsefi hususlar ve hükümler, Gümüş Dönem şiiri, geçen yüzyılın öncesinde Rus dini felsefesi ve Sovyet Devri muhalif ve göçmen edebiyatı, yirminci yüzyıl altmışlı yıllarında "köy" ve "kent" nesridir.

Belirttiğimiz gibi 1960’larda ve 1970’lerde yazarların eserlerinin ilk örneklerini takiben Rus postmodernizminin oluşumunda toplumsal-kamusal süreçlerin ve komünist ideolojinin giderek çöküşü, A. Bitov, Ven. Yero-feev, S. Sokolov ve Y. Aleskovski için de önemli bir temel oluşturur. Sovyet siyasi rejiminin ve komünist ideolojinin krizi postmodernizmde satır altı alegorik ve gizil göndergeler olarak yansyordu. Fakat postmodernizm tarafından komünist ideolojinin ifadesi basitçe, yani “eleştiri” ve “ifşa” şeklinde gerçekleşmiyordu. Postmodernist metin, inkâr ettiği, komünizmin mahiyetini öz şiiysel yapısında tekrarlayarak reddeder: komünist determinizm, üretim süreci tarafından belirlenen bir toplumsal yaşam sınıfıdır, metin-lararası ilişkilerle tanımlanan postmodernist metin de semboliktir; komünizmdeki toplumsal gerçeklik, ideolojik sonuçlar tarafından şekillendirilir, postmodernizmde de dünya yani gerçek alem yoktur; gerçeküstü metin olarak kabul edilir; otoriter tarzdaki komünist toplum, Marksizm-Leninizm’in otoriter klasiklerinin fikirlerine dayanır; postmodern metin de mevcut metinlerden, alıntılardan içerir; Sovyet toplumu, gerçek olmayan sanal komünizmin bir prototipidir. Postmodernizmde de gerçeği yansıtan bir suret yoktur, gerçeklik ile orijinali olmayan simülasyonu vardır. Sovyet yaşam tarzının ritüeli postmodernist oyunvariliğe uygundur vb. Benzer yapısal benzerliklere sahip postmodern metin, komünist ideoloji ve Sovyet toplumunun boş olduğunu belirler ve “birçok kültürel geleneklerinin eskiliği, birçok fikirlerin, değerlerinin tükendiğinin, birçok amaç ve anlamdan yoksun olan kültür yorgunluğunun bir işaretiydi, hem de sınırsız özgürlük peşinden koşandır.” (Ermolin, 1995: 417).

Dikkat edilmelidir ki genetik, tipolojik kaynakların çeşitliliği Azerbaycan ve Rus postmodernizminin poetikasının da çeşitliliğine sebep oluyordu. Çağdaş Azerbaycan modernist ve postmodernist edebiyatında gözlemlenen orijinal tür değişikliklerin yeniden inşasıdır. *Eksik El Yazması* (K. Abdulla) *Biyografi- Roman* (İ. Fehmi Bakü Tarihinden Kolaraj), R. Tağinin (*Parlak Kuş, Anna Karenina ile Mahkeme Davaları*),

M. Köhnegalan’ın *Gümüş Bardak*, Azad Yaşar’ın *Mediativ-Parodi*, Salam ve Etimad Başkeçid’in dekonstruktif poeziyası, Rasim Garacan’ın minimalist eserleri ve diğer genetik kaynaklar ve yorumlar, tipolojik bağ-lamın arka planıyla yeterince yorumlanabilir.

Görüldüğü gibi, postmodernizm hem evrensel hem de ulusal-bölgesel özelliklere sahiptir. Sovyet sonrası edebiyat ortamındaki tarihsel süreçlerde postmodernist yaratıcılık kendisini çok yönlü olarak göstermiştir. Postmodernizmin tarihsel tipolojisi ve poetikasının, Azerbaycan edebiyatı da dahil olmak üzere Sovyet sonrası ülkelerdeki literatürde oluşumunun, Sovyet ideolojisinin kaldırılması bağlamında gerçekleştirildiği dikkat çekmek-

tedir. Bu yönler, Azerbaycan ve Rusya'nın postmodernizmindeki ulusal geleneğin farklılıklarıyla birlikte, sosyo-kültürel bağlamın ortaklığından da benzerliklere sahiptir. Bu nedenle, Sovyet sonrası alandaki postmodernizmin ulusal belirtilerinin karşılaştırmalı bir çalışması bu aşamada etkili kabul edilebilir. Karşılaştırmalı çalışmalar, modern şiirsel algılama, evrensel, ulusal ve bireysel özellikler arasındaki klasik geleneği ve kişiler arası ilişkiyi keşfetmek için postmodernizmin orijinal bir tipolojik olgu olarak evrensel anlam bilimini keşfetmek için daha geniş bir fırsat sağlayabilir.

Türk postmodernizmde yaklaşık XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ifade bulan, yeni biçim ve içeriği bakımından yabancı olan kültürel geleneklerin gelişiminde Türk edebî ortamında yeni bir yönün yani postmodern yönelimin ortaya çıkışının tartışması başlar ve küçük, ama çok yetenekli etkili bir yazar grubu tarafından temsil eder. Genç yazarlar, kendilerinin yaratıcılıklarının benzersizliğine ve heterojenliğine bakmayarak Türk edebiyatı için yeni olan temalar, şekillendirilmiş sistem, yapılar, kullanılan avangart yöntemlerin repertuarı bu tür çalışmaları sunmayı başardılar; bu da Türkiye'de kayda değer bir fenomen hâline gelir.

80'li yıllardaki Türkiye'nin postmodern edebiyatını göz önüne alırsak, bu sanatsal olgunun önündeki edebî eğilim ve eğilimlerden bahsetmeyi başaramayız. 1940'lardan bu yana, "sosyal gerçekçilik" literatürü Türk edebiyatında öncü bir konuma gelmiştir. 60-70 yıllarda Türk edebiyatında "bunalım edebiyatı" ya da "yabancılaşma edebiyatı" önemli yer tutmaktadır. Bu yönde iki eğilim açıktır: Freud'çu ve varoluşçu. Her ikisi için ana tema yabancılaşma sorunudur. Freud'da bireyin yabancılaşması biyolojik nedenlerle açıklandığı gibi, varoluşçu akım her şeyi tesadüfün iradesine atar ve mevcut düzenin eleştirisini taşır. Bu eğilimin temsilcilerinin çalışmaları (Demir Özlü, Leyla Erbil, Bilge Karasu vd.) modernliğin ve gerçekçilik anlayışının bir toplumsal sesi olan gerçekliğin bir sentezini temsil eder, Türk modernizmin kendisinin belirsiz olduğu fikrini teyit eder ve büyük sanatçılarda "saf" bir biçimde görünemez. "Bunalım edebiyatı" edebî dilin yenilenmesi ve burjuvazinin mücadelesine karşı bir mücadele olarak görülebilir. İç çelişkiler, yazarların kendi prensiplerinden ayrılmalarına yönlendirir, böylece yabancılaşma edebiyatta önemini kaybeder. Eski yön yerine, ana temayı-yabancılaştırmayı- sosyal bir yön olarak ele alan Sait Faik'in sosyal ve psikolojik akımı geliyor. Bu eğilimin yazarları, yalnızlaşma, yabancılaşma döneminde bir kişinin manevi durumuna daha fazla dikkat ediyor ve aktif eylemde uyanarak toplumu yeniden örgütleyerek yabancılaşmayı aşmanın mümkün olduğunu düşünürler. Toplumsal realistler bir kişinin toplumdan yabancılaştırma sürecini inceler. "Bunalım edebiyatı"nın temsilcileri ise bireyin toplumdan yabancılaşması sürecinin

kendisine dikkat çeker. Sosyo-psikolojik literatür, kişinin kendisini geliştirmekle yabancılaşmadan çıkış yolu göstermektedir.

Geçtiğimiz on yıllarda, Türk edebiyatında birtakım değişiklikler görülmüştür; bununla da edebî eğilimler görünmez hâle geldiler. Geleneksel eğilimler ve akımlar açıklığı ve netliği kaybediyor, aynı zamanda da yaranan yeni bir düşünce postmodern edebiyatının ilkelerini bünyesinde barındırmaya başlıyordu. Postmodernizm, Türkiye’de yirminci yüzyılın sonlarında gelişen tek sanatsal yön olarak adlandırılabilir.

Türk postmodernizmi, 1980’lerin ikinci yarısında ortaya çıkmasına rağmen, Türk edebiyat bilimcileri görünüşünü hemen fark etmemişlerdir. Postmodernizm tartışması yalnızca 1990’ların başında ortaya çıkmış, tartışmaya katılanlar postmodernizmi “avangart fenomen” olarak adlandırmışlardır. Sonra “en yeni roman” adıyla, Türk araştırmacılar genellikle yazar postmodernistlere, postmodernizm ile ilgisi olmayan alışılmamış tarzlarda yazanlara değinmişlerdir. (Oğuz Atay, Yusuf Atılgan, Duygu Aseña). Ancak 1990’ların başında, eleştirmenler ve edebî eleştirmenler, postmodern eserlerin ana özelliklerini vurguladılar: metinlerarasılık, yazarın oyunu, çoğulculuk ve ironi. (Barthes, 1994: 257).

Yıldız Ecevit “metinler arasılık” terimi altında, “Modern yazar, etrafındaki dünyayla ilgili düşüncelerini yeterince yansıtamadığı için giderek daha fazla açıklanamayacak hâliyle, başkalarının deneyimine, yani önceki edebî geleneklerin eserlerine yönelmeyi tercih ediyor. Böylece, metinler arasında bir bağ oluşur. Postmodern yazar, başkalarının fikirlerinden esinlenerek, okuyucuyla oyuna başlar ve romanda bahsettiği hangi metinleri çözdüğünü ileri sürerek okuyucudan onu bulmasını ister. Postmodern yazar öylesine seleflerinin arkasına saklanmayı başarır. Öyle görünüyor ki, okuyucu eserin hiç yazarı olmadığı, kendi kendisini yarattığı izlenimini verir. (Ecevit, 1996: 18). Berna Moran, hiçbir metnin özerk olarak mevcut olamayacağını, hiçbir yazar gerçeği, kendisinden daha önce yaratılmış metinlere başvurmadan tarif edemediğini kaydeder. Postmodern yazarlar, metinler arasındaki bağlantıyı bilerek vurgularlar. Böylece postmodern roman, yalnızca dış gerçekliği yansıtan ve insan faaliyetinin felsefî, sosyolojik veya ahlaki alanlarını anlatan bir anlatı olmaktan vazgeçer. Roman, önceki geleneğe sahip bir oyuna dönüşür ve yazarla tartışmada karakterin eşit dağılımını ve eşitlik oranını belirtir. (Karasu, 1994: 98). 2000’li yıllara gelindiğinde, postmodernist eserlere karşı yaklaşımlar değişti. Türkiye’de postmodernizmin Batı’dan 20 yıl sonra ortaya çıkışı, genel olarak edebiyat ve sanat alanında postmodernizm olan küreselleşme sürecinin geç başlangıcından bu yana olması idi. Türk edebiyatında 1980’lerden sonra “post-

modernizmin gelişmesinde tezahür eden küreselleşme eğilimleri” açıkça ortaya çıkmaya başlamıştır. (Oktaç, 2003: 44).

Türk postmodernizmi, bu edebî akımın doğu ve batı modelleri arasındaki orta pozisyonunu kaplar ve her iki türün de belirtilerinin bir sentezi olur. Batı postmodernizminden post-yapısalcı postmodern teoriye yakından bağlılığını kendisinde çekerek, Batı kitle kültürünün çeşitli örneklerinin, hibrid alıntılar supersyllabic simulacra'nın- citationality supercylanguage simulacre, dillerinden biri olarak kullanılması-doğu modifikasyonu ile ortak olarak çok şey ortaya koymaktadır: siyasallaşma ve kötümserlik. (Uturgauri, 1985: 216).

Ulusal Türk postmodernizminin orijinalliği hakkında konuşurken, Türkçe dilinin kendisi, alıntılar metninde oryantal eserler bulunması, ülke için önemli ulusal sorunlara dikkat edilmesi, ulusal düşünce biçimi, mizah türü ve ironi ile belirlendiği söylenebilir.

Türk postmodernizmde, bir birey için manevi bir arama fikri belirleyici olmaya devam etmektedir. Kahramanlar, ahlaki kusursuzluk için, ruhsal yücelik ve entelektüel büyüme için çabalarlar; ancak sonunda kendi iktidarsızlıklarını anlarlar ve bunu kabul ederler. Postmodernistler, dış dünya ve insan arasındaki sınırları kaldırarak, bir kişinin dünyayla eşit Türk edebiyatına yeni bir portre çıkarırlar.

Dolayısıyla, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk romanının daha görünür olduğunu söyleyebiliriz. 1980'lere kadar XX. yüzyıl çok etkileyici bir gelişme yolu izler. Yeni Türk romanı, şiir ve dramaturji ile uyarlanmış yeni fikirleri, teknikleri absorbe etti. Bazı çekinceleri olan genç yazarlar gittikçe artan bir şekilde, yapıtlarını dünya edebî süreçte ön plana çıkartacak niteliksel ayrımcılık hâline getirmeye çalışmaktadırlar.

Türk edebiyatında postmodernizmin varlığının organik yapısı hakkında konuşabiliriz, çünkü konuların seçiminde olduğu gibi, yapısızlaştırma ve parodi için nesnelere seçiminde de romancı Türk kültürel ve tarihsel söylem çerçevesinin ötesine geçmez. Sonuç olarak, Türk edebiyatının postmodernizmin ulusal bir varyantı olarak ortaya çıkışı hakkında konuşabiliriz.

Böylece, postmodernist edebiyatın, XX.-XXI. yüzyılın kavşağında ideolojik açıdan radikal, tarihsel olarak devrimci, yaratıcı görünümü eğilim olduğu biliniyor; bu, halkın bilinçlenmesinde ve estetik sistemde, tiplendirme biliminde ve sanatsal yaratıcılığın poetikasında derin bir değişikliğin dönemidir. Dolayısıyla klasik geleneğe alternatif olarak sunulan bu edebî dersin tipolojik ve şiirsel özelliklerinin karşılaştırmalı çalışması, bu ayırt edici eğilime ilişkin edebî-estetik düşüncenin özü, bu aşamanın tamamı, edebî sürecin meşruiyeti ve edebî metinlerin özgünlüğü temeline da-

yanıyor ve bu bağlamda milliyetçilik ve insanlığın daha fazla uyumluluğu algılamamızı sağlayacak bilimsel konulardan biridir.

Kaynakça

- Barthes, R. (1989). *İzbraniye Raboti: Semiotika. Poetika*. Moskova: Progress.
- Ermolin, E. (1995). *Primadonna Postmoderna, İli Estetika Ogorodnogo Konteksta*. Kontinent: N°84.
- Ecevit, Y. (1996). *Orhan Pamuk'u Okumak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karasu, B. (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış.III*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kitabi Dede Korgut* (2007). "Fantaziya na temu". *İnostrannaya literatura*. Baki: İşiq, N°4
- Oktay, Ahmet (2003). *Romanımıza Ne Oldu?* İstanbul: Dünya Aktüel Yay.
- Uturgauri S. N. (1982). "Sovremenaya Tureckaya Proza. Osnovniye Tendenciye Razvitiya. Disertaciya Doktora Filologičeskih Nauk". Moskova: Nauka.

Extended Summary

For Russian literature, starting from the tradition of classical realism, there emerged many literary movements including firm prose, mass literature, women's literature, materialism, conceptualism, minimalism, escapism, post-avantgarde after the war, magnetism, post-intellectualism and finally postmodernism. Accompanied by the collapse of the social system, postmodernizm has prominently separated from the classical literary tradition within the literature of most former Soviet nations, which was prominently different from the criteria of socialist reality, and it has evolved into a vast literary movement. Therefore, the postmodernist movement, which was shaped during the post-Soviet literary environment by Soviet social atmosphere, historical condition, cultural tradition and the other related factors, has, on the other hand, a more typological character than the Western postmodernism. These qualities can be regarded as a mutual historical-typological quality of postmodernism in post-Soviet nations. On the other hand, in the literary process there appear the personal characteristics of former Soviet nations, produced from the national-cultural identity and regional processes. Within the post-Soviet literary experience, as mentioned before, Azerbaijan was primarily against Soviet totalitarian thought, social rules and intellectual shaping. Together with the socio-political factors and literary background of the Soviet period, among the crucial literary and cultural sources of Azerbaijani postmodernism there are national epos, especially classical Sufi philosophy and poetry, the epics of "Kitab-ı Dede Gorgud" and "Köroğlu", the realism of satire at the beginning of the 20th century and the creativity of Mirza Celil and Sabir. For Azerbaijani postmodernism, the concept of literary heritage is nourished from its own resources and essentially, what is referred herein is not the traditional heritage and sources, but intertextuality and postmodern irony. Generally, postmodernism, in this sense Azerbaijani postmodernist literature, rejects the interpretation of the ideologies remaining especially from the Soviet with its manner which is shaped by human and national cultural sources, that is, with its manner which is towards the traditions and surreal. Therefore, postmodern satire and scepticism in this period is not only reflected within Soviet history and modernisation events but also their approach to traditional perception stereotyping. The crisis of Soviet political regime and communist ideology was reflected within postmodernism as allegorical and latent allusions in-between the lines. Yet, the expression of communist ideology by postmodernism was not simply through "criticism" or "disclosure". The postmodernist text rejects the nature of communism, which it denies in its self poetical structure by repeating it; communist determinism is a social life class determined by the production process, and the postmodernist text as identified by intertextuality is symbolic; the social realism within communism is shaped by ideological outcomes; for postmodernism, there is no world or real universe; it is accepted as a surreal text; the authoritarian communist society is based upon the ideas of authoritarian classics of Marxism-Leninism. The ritual of Soviet life style is appropriate for postmodernist play-like application. For the case of Turkish postmodernism, starting roughly from the second half of the 20th Century, there starts the discussion of postmodern tendency, which is new and alien with its structure and con-

tent. This was a new direction and a postmodern tendency for Turkish literary atmosphere and it was represented by a small yet talented group of authors. Without considering uniqueness and heterogeneity of their creativity, young writers have succeeded in adopting and integrating new themes and structures within their already constructed system, structures and avantgarde methods, which has become a prominent trend in Turkey. Turkish postmodernism constitutes the middle position between Eastern and Western models of this literary movement and it becomes a synthesis of the indicators of these two types. There are also hybrid quotations, the citationality of the super syllabic simulacra, super-language simulacra, altogether with its common usage of Eastern modification discloses many things: politicisation and pessimism. In this way, it is known that in the intersection of the 20th and the 21st centuries, postmodernist literature was a tendency which was ideologically radical, historically revolutionist, and creative. This was a period of huge change for the awakening of the society, for the aesthetical system, for the science of typology, and the poetics of the artistic creation. Thus, the study of the comparative analysis of the typological and poetical features of this literary course, which is casted as an alternative to the classical tradition, is based upon the essence of the literary-aesthetic thought, all this process, the legitimacy of the literary process, and the authenticity of literary texts related to this literary tendency. In this context, it is one of the scientific subjects that will help us understand nationality and harmony of the humankind.